

Smrt a zmrtvýchvstání slova

Slovo a řeč jsou v takovém rozkladu, že už nelze rozlišit mezi řečí a kupříkladu reagujícím projevem zvuků, slov, ano i vět. Lidé se domnívají, že papoušek mluví; o magnetofonové pásce by bylo možné také říci, že mluví. Přehlížíme, že řeč, mluvení neznamená naučit se nazpaměť slova nebo věty v nějaké mně neznámé řeči, aniž bych jim rozuměl. Mluvení přece znamená, že to, co říkám, doprovázím porozuměním, nebo spíše ještě něčemu „rozumím“ a pak to vyjádřím slovy. Přitom bude jasné, jak málo mluvíme v autentickém smyslu. Přísně vzato, můžeme nazvat řečí jen to, co vyjadřuje něco zcela nového, nově myšleného; neboť jen tehdy jsme zcela přítomni ve svých slovech a tato slova nevznikají z rutiny.

Také se tvrdí, že zvířata mluví. Podobně však „mluví“ i větrný pytel, když „říká“ směr a sílu větru, nemůže jinak, než se tak chovat. Zvíře také nemůže jinak, nemůže vynechat svá „znamení“, svou „řeč“, nemůže libovolně mlčet.

Nesmíme také zapomínat, že nejvyšší kategorie, nejvšeobecnější pojem je *slovo*, nikoli *věc*. „Věc“ je slovo, ale slovo není věc.

1. Řeč v prapočátku

Člověk řeč nevyrobí. Bez mluvení není vůbec člověkem; k tomu, aby se vyjádřil nějakou konkrétní řečí, musí být řečí již vybaven. Mluvit v tomto smyslu neznamená bezpodmínečně se projevit slyšitelně nebo písemně; již ukázování na něco konkrétního obsahuje celou řeč, mlčky je předpokládána: v tomto gestu jsou spojena slova „já“, „ty“ a „to“. A ruka musí být volná, aby ukazovala. Žádné zvíře „neukazuje“.

Řeč dítěte

Dítě se učí mluvit od svého okolí. Nelze však učit mluvit žádnou bytost, která v sobě nenese neomezenou schopnost mluvit. Je nepředstavitelné, že by bylo možné vštípit byt' jen jediný pojem bytosti, která nemá v sobě latentní schopnost mluvit. Když se dítě učí mluvit, nijak se to nepodobá tomu, když se učí nějakou řeč dospělý, který už umí myslet, už ovládá aspoň jednu řeč. Dítěti nic nevysvětlujeme, „nepřekládáme“, ani význam slov, ani gramatiku. Žádné vysvětlení by ani pochopit nemohlo, nemá pro to myšlení ani řeč. Kromě toho ani dospělý nemůže vysvětlit nějakému jinému dospělému nejdůležitější slova jako „a“, „protože“, „ano“ atd. Dítě „rozumí“ a „naučí se“ slova prostřednictvím intuice a gramatiku řeči „chápe“ záhadným způsobem - záhadně pro jazykovědce, vždyt' vědomě přece gramatiku vůbec nezná a přesto si ji získává z několika „údajů“. Když však dítě získá první řeč, tato schopnost intuice se utlumí.

Schopnost intuice patří k Já, které se ještě neidentifikovalo s tělesným projevem a mluví o něm ve třetí osobě nebo mnohdy také ve druhé osobě. Zdá se, jako by tato bytost už předem uměla „mluvit“ řečí beze slov, nediferencovanou a všeobecně-lidskou. Dítě se totiž učí každou první řeč stejně lehce, nezávisle na svém původu a národnosti. Žvatlavá „řeč“, nevyjádřená konkrétními slovy, kterou dítě nejprve mluví, to je prvotní řeč - hlásková řeč.

Jazykověda dochází ponenáhlu k náhledu, že za všemi verbálními jazyky se skrývá společná hlásková řeč. Původně byla stejně improvizovaná jako později opravdové, živé myšlení, které je přece také společnou řečí celého lidstva. Různé jazyky se slovy pevného významu jsou pozdější mrtvé formy, a opravdu živé myšlení, které přináší nové věci, má problém vyjádřit se pomocí těchto těžko pohyb-

livých forem. Vycitování prvotní řeči umožňovalo ve starověku vzájemné dorozumívání lidí různých řečí očividně bez tlumočnicků. Například Alexandr Veliký nemohl přece brát s sebou na všechna svá daleká tažení tlumočnický do všech, dokonce vůbec nepředvídaných jazyků. Takovýto vycitováním a porozuměním improvizující žvatlavé prvotní řeči je podivuhodná událost o Letnicích, jak je popsána ve Skutcích apoštolů.

Jako se dítě zprvu nedokáže dívat na řeč jako na jev, podobně to nedokázalo lidstvo na úsvitu svého vývoje. Řeč „vnímáme“ teprve myšlením, které se od ní oddělilo. Toto oddělení se uskuteční později; dítě se učí myslet prostřednictvím řeči a podobně, prostřednictvím řeči se učí myslet i lidstvo. Vyvolení jen postupně spatřovali božskou bytost, od níž z Boha zrozený člověk dostal svou Bohu vrozenou řeč, bytost, která byla později nazvána Logos.

Mluvit dokáže jen Já. K mluvení však patří i Ty: bez Tebe bych nemluvil. Logos je druhá božská osoba. Mezi Já a Ty se slovo rozprostírá bezprostředně a současně. Já a Ty vznikají - jako všechno - skrze slovo. Třetí osoba - on, ona, ono - nemusí být přítomna, mluvení o „ono“ je pozdější fází mluvicího vědomí, a poněvadž nevyvolává žádnou přítomnost, má sklon vztahovat se k minulosti. Mluví-li mluvčí ve třetí osobě - „je to tak a tak...“ - má sklon zapomínat na sebe sama, mluvení, Logos a také na „Ty“, k němuž nakonec mluví. Když se „vyjadřuje“ něco, člověk snadno zapomíná, že k tomu patří také „já to říkám tobě nebo vám“ a přítomnost osob a Logu.

2. Umírání slova

Mluvení, schopnost mluvit je před-individuální a může být proto společným jměním určité skupiny lidí; myšlení, řeč lidstva, je naproti tomu společným jměním celého lidstva.

Dítě se učí mluvit dříve, než se stane individualitou a tou se stane právě prostřednictvím řeči a z ní pocházejícího myšlení. Řeč dítěte, tak jako řeč raného lidstva, vychází z jeho duchovní podstaty, jako dar duchovních bytostí probouzející vědomí. Jako všechny darované schopnosti, zpočátku člověku nepatří. Jev učení se řeči nám může pomoci osvětlit nejhlubší tajemství člověka a bohů. Jenom se musíme ptát: *Kdo* učí mluvit? *Od koho* se lidstvo naučilo mluvit? Řeč není člověku ani vrozena (jinak by to byla zvířecí schopnost), ani mu nebyla zjevena, neboť k tomu by jí musel rozumět, byl by tedy už „jazykově nadaný“. Také by nemohl řeč „vynalézt“, poněvadž by k tomu použil primární řeč, nemluvě již o tom, jak by pak měli takto vynalezené řeči rozumět *druzí* lidé, aniž by ji už ovládali?

Když se dítě učí mluvit, řeč zvuků přechází v řeč slov, v řeč složenou ze slov s více nebo méně pevným významem. Tím začíná umírání slova v člověku a ve světě.* Umlká pro něj řeč přírody. Předtím věci „vypovídaly“ svou podstatu; pro takto *osloveného* byla proto příroda množstvím bytostí, za nimiž stál Logos jako pramen jejich řeči: s vnímáním bylo neoddělitelně spojeno to, co dnes známe odděleně od vnímání jako myšlenku, pojem věci.

Osud slova

Mají-li kdysi věnované dary přejít do vlastnictví člověka, musí ztratit svůj vlastní život, aby je člověk nově naplnil životem, aby je učinil *svými* schopnostmi. Takový je i osud slova v tomto světě, který je ještě jeho říší. Tento svět je světem smrti: minulosti, myšleného, vnímaného; *děj* myšlení, vnímání totiž neprožíváme jako přítomnost. To dělá ze světa svět minulosti, mrtvý svět, v němž člověk může rozvíjet svou svobodu, své vlastní tvoření.

To je ten sedmý den Stvoření, v němž Božství přestává tvořit a stahuje se ze stvoření, aby ponechalo volný prostor člověku. Žijeme na konci tohoto sedmého dne; dary Země končí, vysychají dokonce i schopnosti a prameny intuice. Usilujeme o vypočítatelné slovo - v paradoxním sebepření myšlení; chtěli bychom všechno definovat, stanovit význam každého slova jako znaku - čeho? Znemožňujeme tím zrození nových pojmů, nových myšlenek. Člověk se naučil prostřednictvím řeči myslet, myšlení a mluvení byly nejprve sjednocené a u dítěte jsou ještě i dnes; pak se však myšlení oddělilo od řeči, řeč se stala oděvem, formou projevu myšlení, a dnes probíhá každé nové, tedy skutečné myšlení beze slov. Otázka jazykovědců, jak lze pomocí konečného počtu znaků - totiž slov - vyjádřit neomezený počet významů, je už od začátku mylná, poněvadž slova právě nemají žádný zcela pevně stanovený smysl. Pojem, skrytý pod schránkou slova, *žije* v myšlení a z tohoto života je schopný plodit nové; smysl jednotlivého slova se většinou vyjasní jen skrze jeho funkci ve větě.

Slovo v člověku svědčí proti sobě, když člověk nepostřehne svou autentickou, duchovní bytost. Člověk je schopen říci, že řeč je konvence, jako by řeč nebyla nutná již k vytvoření konvence, k dorozumění. Říkáme; „Myšlení není nic než...“, přičemž ukazujeme na něco, co je nemyšlením, aniž bychom si všimli, že to přece tvrdíme o samotném myšlení. „Já není nic jiného než...“ - tímto Já odkazuje na Ne-Já. Až dodnes je to prastarý, nevyřešený paradox, že člověk je schopen říci: „Já lžu“, neboť stále ještě nemá logiku z Logu. Tento paradoxní výrok by znemožnilo teprve poznané zákony neodporující si, v sobě konsistentní logiky. Slovo dnes *žije* v myšlení: „Planetární duch, který představuje podstatu světa, je nyní inkarnován v myšlení...“ Lidstvo se však snaží zabít myšlení, udělat z něj mechanismus a Logos již podruhé přibít na mrtvý

prvek, také ve sféře duchovního života.

3. Zmrtvýchvstání slova

Vůdčí osobnosti - vedoucí skutečně, nikoli zdánlivě (tedy vyvolení) - věděli o Logu jako bytosti ve všech dobách prostřednictvím mystérií, uvnitř mystérií. Od doby nástupu křesťanství je Logos v každém člověku, v jeho všednodenním vědomí a za ním se dá najít ve sféře - v kulovitém prostoru - živého současného myšlení. Logos vystoupil z tajemství, *mysterion*, do *alétheia*, do neskrytosti. Člověk se může dívat na své vědomí, může v něm nalézat myšlené a skrze tento prožitek může dospět k prožitku toho, kdo v něm prožívá, poznávajícího, který nepatří k minulosti, jako do ní patří to, co bylo myšleno. Člověk nemůže nalézt Logos v mrtvém vědomí minulosti, nýbrž v živoucnosti, z níž se vědomí živí, z něhož pramení: tam žije Logos. Člověk může dnes zakusit pohyb myšlení, když skutečně pohlédne dovnitř, na pohyb Logu v sobě samém. Dříve k tomu měli možnost jen mimořádní lidé, kupř. Buddha, jinak lidé viděli v duši démonické bytosti, když se podívali do nitra. A pouze tyto vidí i dnešní psychologie, poněvadž ve skutečnosti vůbec nepohlíží do *nitra*, nýbrž na to, co může bez potíží vidět, poněvadž je to už *venku*, mimo přítomné zření a myšlení, které se právě odehrává. Ať se již jedná o pozorování jiného člověka, nebo o pozorování vlastních - minulých - duševních fenoménů, psycholog nevěnuje pozornost právě pozorujícímu subjektu, jeho současné duševní činnosti, a proto vidí minulost: komplexy, fakta, archetypy, namísto pohybů poznání, skrze něž on sám všechno toto objevuje.

To, že Logos působí ve vědomí, může dnes pozorovat každý, nebo může aspoň dialekticky chápat jeho ideu jako všem lidem společné „jak“ myšlení, nezávislého na vysloveném slovu, jako zřejmost, která myšlení řídí, o ni se

myšlení opírá, na niž se odvolává, a to i tehdy, když ji popírá. Utváření tohoto pojmu má sílu, která prosvětluje sebe samu a vede člověka dále, k novým idejím a výšinám zážitku. Je to nejvyšší a nejčistší idea, jež ukazuje na činnost ducha, ukazuje na sebe samu.

Zmrtvýchvstání myšlení

Intelekt je plně schopen dívat se na vědomí a problémy vědomí, a také to dělá, ale přitom nepostřehuje svou aktuální činnost a zapomíná přitom na sebe. Tak se naplňuje výsledky své duchovní činnosti: věcmi, skutečnostmi, abstrakcemi jako látka, duch, idea, tedy vším, co již bylo myšleno. Mohl by však aspoň *vyvodit* rozumějící, předpojmové, bezeslovné intuitivní konání, z něhož jako výsledek vyvstává veškerý obsah vědomí - „celý svět“. Spatřit činnost Logu v *životě* vědomí, to je dnes most k duchovnímu světu, k jeho zážitku. Každé jiné „vnímání“ by Logos míjelo, zůstávalo by mimo něj, bylo by „něčím“ bez toho, kdo je dělá „tímto“, bez Logu, tedy bez Ducha. Proto duchovní věda Rudolfa Steinera začíná přiváděním pozornosti k živému, přítomnému myšlení. Pozorující nejprve vidí odumírání plynulého porozumění ve vědomí: umírání Logu. Slovo jako dar, jako daná schopnost musí slábnout a odumřít, aby člověk mohl růst od svého Božího dětství vzhůru, k tvořící bytosti Logu.

Názor, podle něhož existuje zjevení, které by nebylo zároveň poznáním, ukazuje, že idea Logu je ztracena; podle toho by pak k porozumění tomuto zjevení nebyla potřebná tatáž síla Logu, jako k jeho *projevení*. Avšak intelekt se může stát z ducha, který sám sebe popírá, duchem, který svědčí o sobě, o své živé bytosti - když v nahlížení své mrtvé bytosti vstává z mrtvých a jeho svědectví se stává „pravdivým“.

Zmrtvýchvstání začíná zmrtvýchvstáním myšlení. V dnešní kultuře proti tomu probíhá široce založený všeobecný útok, který spočívá v pokud možno rozsáhlém mechanizování myšlení, ve fixaci pojmů, ve výstavbě vědeckých učeních, jejichž struktura je založena na tom, aby se už v lidském duchovním životě neobjevila žádná nová idea, žádný nový pojem. A skutečně už nepřijde nic nového, bude-li člověk na zmrtvýchvstání „čekat“, když je bude chtít jen „registrovat“, když je nebude všemi vlákny své bytosti *chtít*. Zmrtvýchvstání je možné jen prostřednictvím prvotního počínání jeho vůle. Zmrtvýchvstání není žádný fakt. Celé křesťanství není žádný fakt, nedá se historicky doložit. Je to věc vůle.

Dříve to byla věc víry, jasného citového poznání. Tertullian měl pravdu: Pro rozum, pro vědomí minulosti je křesťanství nepochopitelné, před lidmi je to pošetilost, jak říká Pavel, ale právě proto může být ve víře vyšší realitou. *Víra* v to, co je pro rozum pošetilostí, *chtějící poznávání* původního křesťanství udělalo z křesťanství světovou realitu. Jeho víra byla tvořením z ničeho - stvořila sebe sama; bylo to poznání, které stvořilo pravdu.

Kdyby byly nalezeny jednoznačné, detailní zprávy o událostech v Palestině z r. 33, zřejmě by nám to k ničemu nebylo, možnost nebeských království je vložena do nás. Je to možnost poznat pravdu slova a slovo učinit pravdou, výrazem lásky, nejen nositelem informací. Člověk „si již nemá nechat pouze vsugerovat to, čemu má věřit. Má se svou vlastní činností podílet na *vypracování* toho, več má věřit“.

Kdo vidí obraz Kristova narození, nesmí zapomínat, že *on* vidí ten obraz. Tomu, kdo zří, se stává obraz skutečností. Ve zření prožívá zrození své pravé duchovní bytosti, třetí zrození po tělesném a duševním.

Kdo zří kříž s mrtvým nositelem Logu, nemá zapomínat, že *on*, vidící, žije. Ve zření přemáhá v sobě toho, který

je smrtelný. Ten, jenž v člověku opravdově promlouvá, jenž

umí „mluvit“ od začátku, jemuž získaná mateřská řeč slouží jen k probuzení vědomí sebe, je nesmrtelný, „má život“, má-li Logos, tj. spatřuje ho.

Meditace

Duchovní věda R. Steinera učí především duchovním gestům, jejichž prostřednictvím může člověk dospět k zážitku živoucího pramene svých mrtvých myšlenek - to je meditace. To, co je dnešnímu člověku z „přirozených“, daných intuicí odepřeno, může a má si získat touto novou službou duchu. Může tím stále hlouběji chápat svět a sama sebe a toto porozumění ho přivádí stále blíže k podstatě světa a k jeho vlastní podstatě: ke slovu. Mluvené slovo může ze svého dnešního stavu skořápky vstát z mrtvých prostřednictvím živého myšlení, prostřednictvím myšlení, které zůstává *trvale* intuitivní, je v intuici zabydlené. Řeč zrodila myšlení v člověku; svůj život nyní od svého dítěte dostane zpět.

Slova ve své zvukové konfiguraci nezmizí, nečeká nás návrat ke hláskové řeči, ale slova se stanou nositeli živého, proměňujícího se prvku, nikoli znaky fixních významů, ale prostředkem, jak do světa prostoru a času vyvolat přítomnost, prostředkem obnovy života, z něhož se prostor a čas vyčlenily jako fragmenty. Rozhovor v pravém smyslu slova může vzniknout jen mezi Ty a Já. K tomu však musíme být oba *přítomní*, nejen vyskytovat se v prostoru a čase. Skutečnost slova je jeho vznášení se ode mě k tobě. To je realita, která dokáže lidi skutečně spojit. Logos je ten, kdo lidi spojuje v lidstvo. Když mluvím k tobě, není třeba žádného důkazu: mluvení samo svědčí o mé a tvé přítomnosti i o sobě samém a každý důkaz se zakládá nakonec na těchto třech: Já, Ty a Slovo. Neboť kde jsou dva nebo tři shro-

máždění ke slovu, tam vzkvétá slovo v jejich středu - také ve středu každého jednotlivce, v jeho srdci. A *to* je rozhovor, který je více osvěžuje nežli světlo.

Přemýšlet o pramenu slova:

Ex Deo nascimur.

Přemýšlet o úmrtí slova:

In Christo morimur.

Přemýšlet o tom, kdo prožívá tyto zážitky:

Per Spiritum Sanctum reviviscimus.

Intermezzo VIII

Duchovní realita „slovo“ se může projevit jen mezi dvěma lidmi: *jeden* člověk nemluví, není tedy úplnou skutečností, není úplným člověkem. K tomu, aby člověk vnímal slovo, slouží mimo jiné cvičení „správné řeči“ v Buddhově osmidílné stezce.

Abych přemýšlel o slovu, než ho vyslovím, abych nevytvářel slova ze zvyku, abych řekl právě *toto* slovo, musím pomyslet na to, zda je mám říci, mám si všimnout, že tu již je jako smysl a význam, ještě dříve, než se stane mluveným slovem, a že také jako význam slova už je slovem, slovem vyššího druhu nežli mluvené slovo; že za slovem je smysl, za smyslem mluvení, za mluvením mluvící, vše, co následuje, je více slovonosné nežli to předchozí: to je hlubší smysl cvičení. Přitom mohou, ba musejí vzejít intuice: to je smysl cvičení. Projasňuje se mi pole a předpolí mluvícího vědomí: to je smysl cvičení. A jaká nebezpečí vznikají v člověku a v jeho vztahu s bližními, nevyslovujeme-li správné slovo, můžeme vidět na velkolepém příkladu vyprávění o Petrovi.

Georg Kühlewind